МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

ПОЛЯНСЬКА КАТЕРИНА СТЕПАНІВНА

УДК 316.455:378.011.3-057.87:61

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

13.00.07 – теорія і методика виховання

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2025

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент
ХАМСЬКА Неліна Болеславівна,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
доцент кафедри педагогіки і освітнього
менеджменту.

Офіційні опоненти : доктор педагогічних наук, професор
КУЧАЙ ТЕТЯНА ПЕТРІВНА,
Закарпатський угорський інститут
імені Ференца Ракоці ІІ,
професор кафедри педагогіки та психології;

доктор педагогічних наук, професор
БІДЮК НАТАЛЯ МИХАЙЛІВНА,
Хмельницький національний університет,
завідувачка кафедри іншомовної освіти і
міжкультурної комунікації.

Захист дисертації відбудеться «20» березня 2025 року о 11^{00} год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова за адресою: вул. Пирогова, 9, м. Київ – 30, 01601.

З дисертацією та авторефератом можна ознайомитися у бібліотеці Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (вул. Пирогова, 9, м. Київ –30, 01601) і на сайті університету http://www.udu.edu.ua.

Автореферат розіслано «20» лютого 2025 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради **Наталія ТИТОВА**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Процеси глобалізації усіх сфер суспільного розвитку, що характеризуються економічною, політичною, культурною інтеграцією – створенням спільного регіонального та світового економічного, інформаційного, комунікаційного простору світових співтовариств; перехід людства на наукові та цифрові технології; поглибленням розвитку суспільних відносин, зумовлюють необхідність розвитку культури людських взаємин спілкування представників різних націй, народів, з їх поглядами, переконаннями тощо. Особливо гостро ця проблема постає в умовах поглиблення міжнародних відносин у сфері освіти, зокрема надання можливостей здобувати вищу освіту іноземним студентам.

Формування загальної культури особистості майбутнього лікаря є одним із першочергових завдань освітнього простору медичного закладу вищої освіти (далі – ЗВО). Проте, якщо йдеться про підготовку іноземних студентів, це не лише освітній процес, адаптація, соціалізація, а й проблема міжнаціональних стосунків. Спостерігаються відмінності в культурних, етнічних нормах виявлення індивідуальних особливостей здобувачів освіти. З огляду на це, іноземні студенти стикаються з проблемами сприйняття, розуміння інших культур. Міжнаціональні аспекти професійної підготовки студентів-іноземців медичних ЗВО України пронизують усі сфери їх життєдіяльності, зокрема освітню, соціальну, побутову тощо. Простежуються особливості спілкування майбутніх медичних фахівців галузі знань 22 Охорона здоров'я під час виконання професійних обов'язків як лікаря у статусі дослідника (збір анамнезу, аналіз скарг пацієнтів та їх обстеження, встановлення діагнозу, призначення протоколу лікування); лікаря-психотерапевта (психологічна реабілітація та терапія, вплив хворого, плекання надії одужання); лікаря-співрозмовника (консультування та поради хворому, родичам щодо лікування). При опануванні студенти-іноземці використовують вербальні, невербальні засоби спілкування, міжособистісний простір комунікації, як головні інструменти міжкультурної взаємодії. Це актуалізує проблему формування культури міжнаціонального спілкування в іноземних студентів медичних ЗВО в умовах глобалізаційних процесів.

Проблематику формування культури міжнаціонального спілкування особистості розглядають у філософському (Г. Касьянов, В. Кремень), соціологічному (О. Мітькіна, В. Євтух), кроскультурному (Д. Беррі, А. Пуртінга, М. Сігалл, П. Дасен, А. Солодка), психологічному (Н. Семенів, П. Скрипка), педагогічному (Р. Агаддулін, І. Зязюн, Н. Подчерняєва) аспектах. Відомі вітчизняні науковці (І. Черноморденко, Г. Ващенко, Т. Гончарук) окреслюють шляхи налагодження стосунків між людьми крізь призму інтеграції в світову культуру. Зміст культури міжнаціонального спілкування досліджують Ю. Кушнір, Т. Фогель, Т. Шулла. Зміст, форми, методи виховання особистості з цього напряму розробляють І. Семененко, Н. Булава М. Озчелік. Особливості формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних ЗВО аналізують К. Кульбачко, І. Козубовська, О. Тихоновський та ін. Саме тому формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних ЗВО є нагальною і необхідною умовою їхньої підготовки.

Аналіз наукових джерел і власних спостережень уможливили виокремлення низки суперечностей процесу формування культури міжнаціонального спілкування студентів-іноземців, зокрема: між необхідністю використання міжкультурного потенціалу

спілкування в змісті дисциплін, які опановують, і недостатньою залученістю здобувачів освіти у середовище культури міжнаціонального спілкування; між об'єктивно існуючим полікультурним освітнім простором життєдіяльності студентів-іноземців і недостатньою розробленістю системи формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО; між потребою в створенні полікультурного освітнього простору, який ґрунтується на міжкультурному діалозі, національних та загальнолюдських цінностях, принципах глобалізму, і неготовністю іноземних студентів до конструктивної взаємодії з суб'єктами інших культур.

Указані протиріччя визначили вибір теми дослідження **«Формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних закладів вищої освіти».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація є складовою науково-дослідної роботи кафедри педагогіки і освітнього менеджменту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Розвиток професійно-важливих якостей майбутніх педагогів» (РН №0123U101566).

Тему дослідження затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол №2 від 25 вересня 2014 р.).

Мета дослідження полягає у розробленні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов, які забезпечують формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних закладів вищої освіти.

Об'єкт дослідження: процес формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО.

Предмет дослідження: педагогічні умови, які забезпечують формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО.

Завдання дослідження:

1. Теоретично обґрунтувати зміст і структуру феномена «культура міжнаціонального спілкування» іноземних студентів.
2. Розкрити особливості формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО.
3. Розробити методику формування вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО.
4. Визначити критерії, показники та рівні сформованості вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних закладів вищої освіти.
5. Обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов, які забезпечують формування вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО. Розробити і апробувати модель формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО.

Методи дослідження: – *теоретичні*: аналіз філософської, соціальної, психолого-педагогічної літератури, нормативних документів для обґрунтування змісту, структури та особливостей культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО; узагальнення та систематизація для обґрунтування теоретичної бази дослідження; контент-аналіз для уточнення вихідних понять

дослідження: «нація», «національність», «етнос», «народ», «культура», «міжнаціональна культура спілкування», «сформованість міжнаціональної культури спілкування»; моделювання з метою створення моделі формування міжнаціональної культури іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО; – *емпіричні*: спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, тестування, аналіз продуктів діяльності, метод експертних оцінок, самооцінок, педагогічний експеримент, використані для визначення показників та рівнів сформованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в умовах освітнього простору медичних ЗВО, перевірки ефективності педагогічних умов та моделі формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО; – *математичної статистики* для опрацювання одержаних результатів і встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами і процесами.

Наукова новизна результатів, отриманих особисто здобувачкою і поданих на захист, полягає в тому, що дисертанткою *уперше*:

– визначено, теоретично *обґрунтовано, експериментально перевірено* ефективність педагогічних умов та моделі формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО (спрямування особистості студента на позитивне моделювання культури спілкування; забезпечення освітнього простору культури міжнаціонального спілкування на основі полікультурного діалогу; використання в освітньому просторі медичних ЗВО виховних ситуацій міжнаціонального змісту, які актуальні для формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів; інтеграції навчальної та позанавчальної виховної роботи з іноземними здобувачами вищої освіти);

– *уточнено* сутність поняття «культура міжнаціонального спілкування іноземних студентів» як якісного інтегративного показника вихованості особистості, яка проявляється у взаємодії з представниками різних національних, етнічних спільнот і позитивно впливає на регулювання взаємин у полікультурному середовищі освітнього простору медичних ЗВО;

– *розроблено, теоретично обґрунтовано, спроєктовано* модель формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО – схематично спроєктовано системні взаємопов'язані, взаємообумовлені складники: цільового, методологічного, змістово-процесуального, рефлексивно-результативного досліджуваного процесу, що забезпечують його цілісність;

– *розроблено та апробовано авторську* методику формування вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних ЗВО, що передбачала такі етапи: адаптаційний, мотиваційний, поведінково-професійний. Початковий етап, адаптаційний – «Культура спілкування» іноземні студенти розвивали культуру спілкування шляхом опанування особливостей української культури для забезпечення мобільності у полікультурному освітньому просторі; мотиваційний – «Культура міжнаціональних узаємин» передбачав закріплення й розвиток здобутих освітніх результатів та досягнення більш високого рівня розвитку культури міжнаціонального спілкування, забезпечення переходу від простих до складніших форм комунікативної поведінки; поведінково-професійний етап – «Культура міжнаціонального спілкування» як складник культури професійного спілкування сприяв забезпеченню усвідомлення майбутніми лікарями цінностей культури міжнаціонального спілкування в міжособистісних узаєминах та із пацієнтами.

– *удосконалено* критерії, показники (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний, діяльнісно-комунікативний, емоційно орієнтувальний*)* та схарактеризовано рівні сформованості вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО (творчий, реконструктивний, репродуктивний, початковий);

– *дістали* подальшого розвитку теоретичні та методичні засади формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО в контексті культурологічного, контекстуального, фасилітаційного, комунікативного, особистісно-зорієнтованого, аксіологічного підходів до виховання.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено та впроваджено в освітній простір медичних ЗВО методику формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів, методику діагностики рівня сформованості вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів-майбутніх медиків; методичні рекомендації формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних ЗВО підготовчого відділення, спеціальності 222 Медицина, галузі знань 22 Охорона здоров'я; розроблено навчально-методичні посібники, які рекомендовано для вивчення навчальних дисциплін «Українська мова як іноземна» (для іноземних здобувачів), «Українська мова як іноземна: основи професійного мовлення», «Українська мова як іноземна: науковий стиль мовлення», «Країнознавство», «Краєзнавство», «Історія української культури», «Історико-культурна спадщина та традиції університету», «Ефективна комунікація як показник якісної взаємодії лікаря з пацієнтом».

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова (довідка №01/2438 від 07.12.2023 року); Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (довідка № 01-15/583 від 15.12.2023 року); Вінницького національного технічного університету (довідка № 15-101 від 12.12.2023 року); Хмельницького національного університету (довідка № 441/2234 від 14.10.2024 року), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/36 -1 від 30.10.2024 року).

Особистий внесок здобувачки в працях, написаних у співавторстві полягає у: виокремленні особливостей культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів у медичних ЗВО [3]; розробці та впровадженні методики формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних ЗВО на основі діалогу [7]; розробці теоретичних засад практико-зорієнтованого підходу до навчання у ЗВО [6]; визначенні форм і методів патріотичного виховання студентської молоді ЗВО [5]; обґрунтуванні проблематики психолого-педагогічних особливостей розвитку асертивності особистості [8]; аналізі наукових джерел з проблеми розвитку від аутсайдерства до успіху, формулюванні висновків дослідження [9]; висвітленні теоретичних засад формування позитивної «Я-концепції особистості [1]; визначенні специфіки мовленнєвої поведінки українськомовних та англомовних учасників мережевого дискурсу [11]; розкритті ролі мови як інструменту, що забезпечує усвідомлення студентами відмінностей розмаїття культур, поваги та шанобливого ставлення у їх відносинах, мотивує комунікативний, лінгвістичний, когнітивний розвиток особистості [24]; розкритті зв'язку мови з національною та етнічною ідентичністю [14]; визначенні особливостей формування комунікативного середовища

засобами мови [15]; висвітленні міжнародних ініціатив підвищення кваліфікації науково-педагогічного складу закладів вищої освіти [16].

Основні теоретичні положення та практичні результати дослідження обговорювалися на щорічних звітно-наукових конференціях викладачів, симпозіумах, семінарах, круглих столах, науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Science Innovations and Education: problems and prospects proceeding» (Tokyo, Japan, 2021); «Актуальні проблеми, пріоритетні напрямки та стратегії розвитку України» (Київ, 2021); «Socially Competent Corporate Governance in Behavioral Economics» (Podhájska, Slovakia, 2021); «Modern research in world science» (Lviv, 2022); «Scientific research in the modern world» (Toronto, Canada, 2023); «Психологічне здоров'я особистості в контексті процесів глобалізації: методологія дослідження, реалії та перспективи» (Київ, 2024); *всеукраїнських* – «Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя» (Вінниця, 2019); «Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку: регіональні особливості та світові тенденції» (Київ, 2021); «Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах» (Вінниця, 2024); «Актуальні проблеми якісної підготовки медичних кадрів у надзвичайних умовах» (Вінниця, 2024).

Публікації. Основні теоретичні та практичні результати дослідження відображено у 25 публікаціях, з них: 1 колективна монографія; 6 статей у наукових фахових виданнях України в галузі педагогіки; 2 статті в зарубіжних наукових періодичних виданнях, віднесених до міжнародних наукометричних баз даних; 9 публікацій у збірниках матеріалів конференцій та 7 наукових праць, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (368), з них 40 іноземною мовою і додатків на 66 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 262 сторінки, обсяг основного тексту186 сторінок . Робота містить таблиць 14 .

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об’єкт, предмет, мету, завдання дослідження; розкрито його наукову новизну та практичне значення, представлено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – «Теоретичні засади формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних закладів вищої освіти» проведено аналіз філософських, соціологічних, психолого-педагогічних теорій розвитку феномену культури міжнаціонального спілкування; обґрунтовано зміст і структуру феномена «культура міжнаціонального спілкування» іноземних студентів; розкрито особливості формування феномену в іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО. У визначенні феномена «культура міжнаціонального спілкування» послуговуємось дефініціями «культура», «спілкування», «національність», «міжнаціональне спілкування». Аналіз наукових джерел забезпечив систематизацію визначення поняття «культура» в послідовності: культура – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії (В. Скуратівський); суспільно-історичне матеріальне і духовне освоєння (олюднення) природи, перетворення її у світ людського буття (В. Шинкарук); спосіб життя, якого в цілому дотримуються люди (Дж. Кріч); цілісність знань, вірувань, мистецтва, моралі, законів, звичаїв та будь-яких інших способів, навичок, які здобуває людина (Е.Тайлор); як творча реалізація

значеннєвих потенціалів пізнання світу, досвіду історії і заданих нею можливостей олюднення буття під кутом зору перетворення речей у віщання і вільний розвиток індивідуальності (С. Кримський); інформаційне багатство суспільства (А. Моль); сукупність особливих духовних та матеріальних, інтелектуальних та емоційних рис, які характеризують суспільство або соціальну групу та охоплює види мистецтва, літературу, способи життя, способи спільного проживання, систему цінностей, традиції та вірування (А. Маттелар); культура складається з адаптації, соціальної взаємодії і творчого процесу, який є характерною рисою людського роду (Дж. Беррі).

Під «культурою спілкування» розуміємо наявні в суспільстві й житті людини форми відтворення спілкування, систематизацію та реалізацію його норм, способів та засобів відповідно до ієрархії цінностей та установок. Виокремлено різні види прояву культури спілкування: науковий, професійний, сімейний тощо. У різновидах соціальних відносин виділяють національне спілкування, як взаємодію, взаємини, обмін ідеями, думками, почуттями, способи поведінки представників різних культур, національностей, етносів, народів. Поняття «етнос», «нація», «національний» аналізують українські науковці В. Андрущенко, М. Вівчарик, Я. Грицак, А. Колодій, І. Кресіна, Л. Нагорна, Ю. Римаренко, І. Терлюк та ін. Інтегрування, взаємопроникнення, взаємозбагачення категорій культури, спілкування, міжнаціонального спілкування забезпечує ціннісний зв’язок культури і міжнаціонального спілкування та знаходить відображення у понятті «культура міжнаціонального спілкування». На основі аналізу праць науковців Т. Антрощенко, О. Величко, І. Вітенко, О. Корніяки, І. Тимченко визначено, що «культура міжнаціонального спілкування» – складне багатокомпонентне поняття. Психологічна наука (В. Галузяк, С. Максименко, Ю. Машбиць, М. Смульсон) розглядає формування культури міжнаціонального спілкування особистості, задіюючи психологічні механізми виховання (ідентифікація, емоційне обумовлювання, наслідування, мотиваційне опосередкування, конформність, вживання у соціальну роль, підтримання внутрішньої узгодженості поглядів), оскільки цей процес ґрунтується на сприйнятті, розумінні, відчутті та адаптації до розмаїття культур.

«Освітній простір медичних ЗВО» визначаємо як інтегральний комплекс, що охоплює умови, ресурси, засоби освітньої взаємодії, освітню структуру. Його можна представити у вигляді трьох векторів-координат: суб'єкти формування культури міжнаціонального спілкування, до яких відносяться студенти, педагогічні працівники, фахівці, представники сфери освіти, медицини, діячі культури, організатори культурно-дозвіллєвих центрів, об’єднань тощо; освітній простір; багатопланові види діяльності, які забезпечують виховну функцію формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів. Сукупність цих чинників дозволяє розглядати освітній простір медичного ЗВО як відкритий, виховний і розвивальний.

Теоретичним підґрунтям для визначення особливостей формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних закладів освіти є національні наукові доробки учених О. Безкоровайної, І. Беха, М. Колінько, М. Озчелік, О. Повідайчик. Соціальна значущість професії лікаря зумовлена необхідністю забезпечення високого рівня його теоретичної і практичної підготовки для оволодіння методами і прототипами лікарської діяльності. Для майбутніх лікарів-іноземців важливим є набуття та розвиток потенціалу культури міжнаціонального спілкування. У процесі дослідження виявлено перешкоди й бар’єри, з якими стикаються іноземні студенти медичних ЗВО, в освітньому просторі розмаїття культур: проблеми зумовлені

процесом налагодження контактів між представниками різних етносів, де ще трапляється вияв «переваг» та «меншовартості» однієї національності над іншими, порушення академічної етики у процесі спілкування (кожній культурі властивий певний простір для комунікації); неготовність сприйняття мовлення інших народів; неприйняття «чужого» у невербальному спілкуванні; емоційний бар'єр у налагодженні контактів різних націй, народностей (домінування в окремих культурах емоційних сплесків та відсутність їх в інших культурах); живучість стереотипів, негативних настанов щодо різних культур, які створюють бар'єри в налагодженні стосунків, сприйнятті, розумінні іншого тощо; стан психологічної напруженості, тривожності, депресивності та відповідний прояв поведінки, що трактується як «культурний шок» в умовах соціальної турбулентності та геополітичних трансформацій глобального виміру.

У другому розділі – «Методичні засади формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО» визначено критерії й показники, проаналізовано стан сформованості рівнів сформованості вихованості культури міжнаціональної спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО на констатувальному етапі експерименту, розроблено модель формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО.

Для проведення експерименту було залучено іноземних студентів підготовчого відділення, першого, другого та третього курсів навчання спеціальності 222 Медицина, галузі знань 22 Охорона здоров'я. Експериментальним майданчиком дослідження визначено ЗВО, зокрема: Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова, Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, Вінницький національний технічний університет, Хмельницький національний університет. У дослідно-експериментальній роботі взяли участь 365 респондентів. Сформовано контрольну групу (далі – КГ) – 181 особа і експериментальну групу (далі – ЕГ) – 184 особи. Структурно-функціональний аналіз досліджуваної проблеми уможливив визначення критеріїв та показників сформованості вихованості культури міжнаціонального спілкування здобувачів освіти.

Мотиваційно-ціннісний критерій: інтерес до вивчення історії культур різних народів (традицій, звичаїв, обрядів), особливостей їх спілкування, бажання наслідувати культурні цінності і надбання різних націй та народностей, зокрема цінності власного етносу та цінності країни, де навчаються, потреби дотримування правил, норм культури міжнаціонального спілкування, прагнення сформувати цю характеристику особистості, позитивна налаштованість на взаємодію різних етнічних груп, націй, усвідомленість такої загальнолюдської цінності як толерантність до поглядів, переконань інших, незалежно від їх національної приналежності; бажання здійснювати міжнаціональне спілкування на основі гуманних цінностей, прояв зацікавленості, відкритості до нового досвіду; прагнення до конструктивного діалогу у взаєминах з представниками різних національностей.

Когнітивно-інформаційний критерій визначено за такими показниками: обізнаність про цінності розмаїття культур, а також громадянські, демократичні, національні, моральні цінності з орієнтацією на усвідомлення визначальних понять «національне спілкування», «міжнаціональне спілкування», «міжкультурне спілкування»; про культуру інших національностей, норми та правила міжнаціонального спілкування; знання способів, прийомів попередження конфліктів у міжнаціональному

середовищі; усвідомлення особливостей нації, розуміння специфіки спілкування різних етнічних груп, їх взаємин; усвідомлення шкідливості етнічної упередженості, етнічних забобонів, етноцентризму, расизму, дискримінації; розуміння індивідом певних рис та ознак, які притаманні тій нації, до якої він себе відносить; усвідомлення психологічних особливостей своєї нації та інших націй; усвідомлення себе суб'єктом власної національної спільноти.

Діяльнісно-комунікативний критерій пов'язаний з інтелектуальними уміннями (Н. Подчерняєва) аналізувати ситуації міжособистісної взаємодії, обмінюватися інформацією, поглядами, ідеями між учасниками різних культур, етносів, народів; виявляти гнучкість – здатність швидко реагувати на ситуацію та змінювати стратегію взаємодії, уміння налагоджувати контакт: слухати, сприймати і передавати інформацію представників різних культур на основі використання засобів вербальної і невербальної комунікації; інтерактивні уміння: виробляти тактику спілкування, планувати свої дії в процесі міжнаціонального спілкування, прогнозувати можливі наслідки спілкування, узагальнювати нові ідеї, володіти навичками використання стратегій і прийомів організації взаємодії з урахуванням особливостей представників різних національностей; *рефлексивні* уміння – аналізувати, прогнозувати наслідки взаємодії, усвідомлено здійснювати рефлексивні дії, володіти прийомами саморегуляції.

Емоційно-орієнтувальний критерій з показниками: розуміння особливостей емоційної сфери відповідно до національної приналежності та врахування їх у спілкуванні з представниками інших культур; прояв почуттів, емоцій, які адекватні змісту обміну інформації; емоційна регуляція власної поведінки; здатність використовувати емоції як засіб прояву національної своєрідності; вміння ставити себе на місце іншого з почуттям поваги, співчуття, милосердя. Зорієнтованість на толерантне сприйняття поглядів і думок представників різних культур, наявність етноемпатії, афіліації.

Для проведення діагностики сформованості вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів розроблено методичний інструментарій: методи опитування (інтерв'ю, бесіда), спостереження, «Діагностика рівня полікомунікативної емпатії» (І. Юсупов), визначення домінувальної стратегії психологічного захисту в спілкуванні (миролюбна, уникнення чи агресія) (В. Бойко), «Приписування якостей», (К. Брейлі, Д. Кац), «Шкала культурного інтелекту» (Крістофер Ерлі та Сун Енґо). За відібраними методиками вивчено стан сформованості вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО. Результати діагностики показують, що в іноземних студентів виявлено низький рівень володіння українською мовою, поверхові знання з української культури, її історії, традицій; неготовність більшості до сприйняття мовлення інших народів, спостерігаються емоційні бар'єри у налагодженні контактів представників інших національностей; наявність стереотипів, негативних установок у сприйнятті інших тощо.

На констатувальному етапі експерименту результати діагностики такі: в ЕГ до творчого (високого) рівня віднесено 1,4% респондентів; реконструктивного (середнього) – 9,8%, репродуктивного (нижче середнього) – 38,0%, початкового (низького) – 50,8 %, відповідно, в КГ ці показники становлять: 1,2 %; 9,1 %; 36,6%, 53,1%. Тобто показники КГ і ЕГ суттєво не відрізняються. Це уможливило диференціацію студентів за рівнями сформованості вихованості культури міжнаціонального спілкування в освітньому просторі медичних ЗВО, а саме: - *творчий* (високий) рівень: мотиви (інтерес, потреби,

бажання, прагнення до діалогу) виявлені виразно, стійко; здатність до аналізу, синтезу, оцінки досліджуваного явища; прояв гнучкості, креативності, оригінальності, унікальності, неординарності у комунікативних способах мислення, взаємодії; здатність застосовувати уміння (інтелектуальні, інтерактивні, рефлексивні) у нових, нестандартних ситуаціях міжнаціонального змісту; здатність проявляти етноемпатію, використовувати емоції як засіб прояву національної своєрідності; емоційна регуляція власної поведінки; вміння ставити себе на місце іншого з почуттям поваги, співчуття, милосердя; - *реконструктивний* (середній): мотиви (інтерес, потреби, бажання, прагнення до діалогу) виявлені ситуативно; здатність до розуміння досліджуваного явища; прояв умінь (інтелектуальних, інтерактивних, рефлексивних) у стандартних ситуаціях; здатність проявляти етноемпатію ситуативно, емоційна регуляція власної поведінки лише з допомогою інших; ситуативні прояви почуття поваги, милосердя; - *репродуктивний* (нижче середнього): мотиви щодо формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів (інтерес, потреби, бажання, прагнення до діалогу) зовнішні; наявність знань з досліджуваного явища; прояв умінь (інтелектуальних, інтерактивних, рефлексивних) лише за зразком; здатність виявляти етноемпатію ситуативно, емоційна регуляція власної поведінки, прояви почуття поваги, милосердя, спричинені зовнішніми мотивами; - *початковий* (низький): мотиви щодо формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів не сформовані, поверхові знання досліджуваного явища, орієнтація на ізольованість (небажання спілкуватися з представниками інших культур), прояви негативних етнічних стереотипів, відсутність умінь саморегуляції внутрішнього стану, прояви конфліктності, агресивності, інтолерантності тощо.

У третьому розділі дисертації «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов та моделі формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних закладів вищої освіти» спроєктовано модель формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО (далі – Модель), обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують ефективність, описано формувальний етап експерименту та подано результати дослідно-експериментальної роботи.

Модель візуалізовано як цілісну сукупність взаємопов’язаних, взаємообумовлюваних компонентів: цільовий, методологічний, змістово-процесуальний, рефлексивно-результативний (рис.1). Цільовий узгоджено з метою дослідження та прогнозованими результатами – сформованістю рівня вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО, як його якісного показника їх вихованості. Методологічний – охоплює наукові підходи (контекстуальний, культурологічний, фасилітаційний, діяльнісний, рефлексивний, особистісно-зорієнтований, комунікативний, аксіологічний); принципи (вживання в культуру, самоактуалізації та самореалізації на перетині культур, поєднання позитивного потенціалу власної культури з позитивним ціннісним ставленням до інших культур, партисипативності у взаємодії), що дало можливість опрацювати й оперувати єдиною моделлю об’єкта на всіх етапах дослідження. Змістово-процесуальний – відображає етапи формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів (адаптаційний, мотиваційний, поведінково-професійний). Для кожного виокремлено зміст (навчальні дисципліни, позааудиторна виховна робота, практика), форми і методи виховання, які забезпечують процес формування. Рефлексивно-

результативний компонент відображає процес (само) аналізу і оцінки міжкультурних взаємин (відтворення, повторна оцінка та аналіз ситуації, регенерація), а також дає можливість спостерігати позитивну динаміку сформованості рівнів вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних ЗВО на основі розроблених критеріїв показників та рівнів.

Визначено та обґрунтовано педагогічні умови, за яких формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО буде ефективним. Перша – спрямування особистості іноземного студента на позитивне моделювання вихованості культури міжнаціонального спілкування, що є надзвичайно важливим, оскільки така установка проявляється у стійкій схильності до певного сприйняття, осмислення та поведінки індивіда. Позитивне моделювання вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів визначається сформованістю трьох компонентів (когнітивний – забезпечується наявністю певних знань про різні етноси та національності, розширенням світогляду особистості щодо їхньої культури та звичаїв, мотивацією до збагачення знань про представників інших національностей, формуванням стійкого пізнавального інтересу; емоційний – реалізовується лише за умови набуття попереднього компоненту, визначає особистісне ставлення до здобутих знань та реалій). Особистість оцінює їх позитивно, якщо її знання та досвід підкріплені розумінням, тому викладачеві важливо не лише подавати нову інформацію, а й аналізувати її разом зі студентами, щоб забезпечити розуміння та визнання права інших народів на певні особливості. Друга – забезпечення освітнього простору культури міжнаціонального спілкування на основі полікультурного діалогу. Важливим виховним інструментом у подоланні непорозумінь, запобіганні конфліктним ситуаціям у міжкультурному студентському середовищі є діалог, який сприяє усвідомленню цінності культури міжнаціонального спілкування. Діалог культур є умовою спільного існування та взаємодії між представниками різних національностей та етнічних груп. Організація спілкування в міжкультурному розмаїтті на основі діалогу забезпечує співіснування різних культур, традицій, сприяє їх взаєморозумінню з урахуванням самоідентичності, визнанню відмінностей, збагачує соціокультурний досвід, представників інших культур та цінностей; забезпечує пізнання самого себе через порівняння та взаємодію з іншими. Третя – використання в освітньому просторі медичних ЗВО виховних ситуацій міжнаціонального змісту, які актуальні для формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів. За цих обставин забезпечується самостійний аналіз культури міжнаціонального спілкування, встановлення причинно-наслідкових зв’язків цього явища, усвідомлення логічного зв’язку, послідовності дій, творчого застосування знань у розв’язанні ситуацій. Орієнтовані ситуації містять певні суперечності (протидія, протистояння, порушення зв’язку, погодженості), що створюють проблему, вирішення якої підвищує інтерес, актуалізує нові знання, здатність до аналізу, синтезу, оцінювання досліджуваного явища, забезпечує формування комунікативних умінь та комунікативних здібностей (О. Гладун). Четверта – інтеграція навчальної та виховної позааудиторної роботи з іноземними здобувачами вищої освіти. З’ясовано, що у формуванні культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних ЗВО важлива роль належить гуманітарним предметам. Для забезпечення сформованості вихованості особистості потенційні можливості закладаються в навчальних дисциплінах «Українська мова як іноземна», «Країнознавство», де домінувальним є полікультурний компонент.

Модель формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів освітньому просторі медичних закладів ЗВО
Соціальне замовлення
Спеціальність 222
Галузь знань 22 охорона здоров'я
ЦІЛЬОВИЙ БЛОК
ВИХІДНА ЦІЛЬ
КОНСТРУКТИВНА ЦІЛЬ
МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ
Задоволення соціального попиту на майбутніх медиків (іноземних студентів) зі сформованим потенціалом вихованості культури міжнаціонального спілкування
Формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО
Розроблення, теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов, які забезпечують формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО.
Методологічний блок
ПІДХОДИ:
ПРИНЦИПИ:
СТРУКТУРА:
ФУНКЦІЇ:
комунікативний,
контекстуальний,
культурологічний,
фасилітаційний,
діяльнісний,
особистісно-зорієнтований,
рефлексивний,
аксіологічний
вживання у культуру,
самоактуалізації та самореалізації на перетині культур,
поєднання позитивного потенціалу власної культури з позитивним ціннісним ставленням до інших культур,
партисипативності у взаємодії, що дало можливість опрацювати та оперувати єдиною моделлю об'єкта на всіх етапах дослідження.
Компоненти:
мотиваційний
когнітивний
діяльнісний
особистісний
інтерес до національної культури
толерантне ставлення до представників різних національностей;
потреба у спілкуванні, взаємодії з людьми різних національних спільнот;
усвідомлення соціальної значущості ефективного міжнаціонального спілкування для національної та культурної ідентифікації особистості
знання про ціннісні орієнтації особистості;
знання про структуру спілкування, знання методів запобігання конфлік
знання правил та норм спілкування в багатонаціональному колективі;
знання правових засад міжнаціонального спілкування.
уміння аналізувати, адекватно оцінювати ситуації міжособистісної взаєм
інтерактивні уміння: виробляти тактику спілкування, планувати свої дії у процесі міжнаціонального спілкування, прогнозувати можливі наслідки спілкування;
рефлексивні уміння – аналізувати, прогнозувати наслідки взаємодії, свідомо здійснювати рефлексивні дії, володіти прийомами саморегуляції.
комунікабельність, доброзичливість, толерантність, тактовність, емпатійність
– гуманістична
– комунікативна
– аксіологічна
– пізнавально-розвивальна
– вихівна
– нормативна
– регулятивно-коригувальна

Рис.1. Модель формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО

Їх вивчення забезпечує пізнання, сприйняття різних націй, рас, віросповідань, формує прагнення до розуміння на засадах поваги і рівноправності, рівноцінності культур, розширює досвід міжкультурної взаємодії. Позааудиторна робота містить специфічний арсенал форм, методів, засобів формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів, що значно розширює можливості для їх свободи вибору та волевиявлення.

Інтегрований підхід у навчальній та позанавчальній діяльності іноземних студентів з метою формування культури міжнаціонального спілкування забезпечує комплексність, стираються грані між навчанням і вихованням, створюється цілісна картина сприйняття міжкультурного світу. Межі між предметами стираються, а освітній простір стає частиною загальної картини світу. У процесі інтегрування створюються умови для пошуку зв'язку між навчанням і реальним життям на основі набутих знань і навичок міжнаціональної культури спілкування іноземних студентів.

Розроблено методику формування вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО. Формування вихованості культури поведінки іноземних студентів ґрунтувалося на принципах: безумовного позитивного ставлення до особистості, опори на позитивне в людині, поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю студента, емоційність виховання, прихованість виховних впливів, врахування вікових та індивідуальних особливостей, народність, культуровідповідність.

Завдання методики: забезпечувати розвиток у студентів уявлення про толерантне ставлення, повагу, сприйняття та розуміння інших людей, незалежно від їхньої етнічної, національної або культурної належності; інших поглядів, характерів, звичок; різних культурних груп чи їхніх представників, різноманітних форм самовираження та самовиявлення людської особистості; виховувати у майбутніх фахівців культуру міжнаціонального спілкування на засадах гуманності; формувати емпатію в ставленні до представників інших культур, націй та етносів; уміння взаємодіяти в полінаціональному середовищі. Зміст методики формування вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів: знайомство з Україною, її історією, культурою, звичаями та традиціями; вивчення мови, правил поведінки та етикету, прийнятих в українському суспільстві; формування толерантного ставлення до представників інших національностей, розвиток умінь встановлювати контакти з ними, вирішувати конфліктні ситуації, що виникають на ґрунті міжнаціональних взаємин, розвивати навички емпатії. Розроблена методика формування вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних закладів вищої освіти передбачала етапи: адаптаційний – «Культура спілкування»; мотиваційний – «Культура міжнаціональних узаємин»; поведінково-професійний «Культура міжнаціонального спілкування як складник культури професійного спілкування». При визначенні цих етапів ми дотримувалися систематичності та наступності виховання.

На початковому етапі – «Культура спілкування» – студенти-іноземці проходили адаптаційний період. Під час освітнього процесу розвивали в них культуру спілкування шляхом заглиблення в українську культуру, створюючи інформаційно-комунікативне середовище. Студенти здійснювали пошук інформації з метою її інтерпретації, розуміння та осмислення. Вони знайомилися з проблематикою української культури, її історією, традиціями, звичаями, обрядами, а також поглиблювали знання з

міжнаціональної культури, значення особистості у культурі тощо. Іноземні студенти дізнавалися про відмінності в розмаїтті культур, навчалися налагоджувати контакти, сприймати, розуміти один одного. Майбутні фахівці виконували низку завдань, відповідно до функцій культури спілкування, зокрема: *інформаційно-ознайомлювальні* (пошук та обмін інформацією міжнаціональної проблематики); *спонукально-оцінні* (сприяють виявленню інтересу до проблем міжнаціонального спілкування шляхом пізнання історії різних культур, виробленню позитивного ставлення до представників різних націй, потреби в спілкуванні в поліетнічному середовищі, прагнення до розвитку національної самосвідомості); *амотивно-оцінні* (виражають прагнення до розвитку емоційної сфери з метою формування поглядів і переконань); *комунікативно-поведінкові:* розвиток навичок культури спілкування. Методи виховання: звернення до свідомості (переконування, діалог, приклад, пояснення, дискусія), мозаїка (взаємодія в групі, спрямована на передачу інформації, логічний і аргументований виклад фактів міжнаціонального змісту, висловлювання думок, формулювання висновків), бесіда, заохочення тощо. Прийоми виховання: презентація взірців умінь та переваг педагога, активізація потаємних почуттів, збудження гуманних почуттів, довіра.

Мотиваційний етап – «Культура міжнаціональних узаємин», який будується на основі діалогу, що довів свою цінність у дискусіях про міжкультурне спілкування. Завдяки цьому освітньому інструменту учасники взаємодії досягають консенсусу, взаєморозуміння, налагоджують стосунки. Діалог сприяє розвитку ідентичності, що не заперечує відмінностей, проте акцентує увагу на тому спільному, що мають різні нації, культури, народи. На цьому етапі використовувалися методи організації спілкування, формування позитивного досвіду суспільної поведінки: громадська думка, довіра, привчання, тренування, створення виховних ситуацій, прогнозування, заохочення, ситуація успіху. Прийоми виховання: моральна підтримка і зміцнення віри у власні сили, показ умінь та переваг педагога, заохочення, опосередкування.

Діалогічну взаємодію зреалізовано в системі міжкультурного середовища «Я - Ми», «Я - Ми- Інший», що ґрунтувалася на суб'єкт – суб'єктності. Кожен в освітньому процесі є активним його учасником. В основі діалогічної взаємодії ми використали ідеї фасилітативного підходу, який дозволяє планувати розвиток і трансформації особистості під час узаємодії з іншими культурами (А. Солодка). Іноземні студенти брали участь у відзначенні Шевченківських днів (театралізація творів Т.Г. Шевченка, ораторські етюди за поезією Кобзаря, перегляд та обговорення картин художника), світлини «Вінницькі стежки Михайла Коцюбинського», «Заповіт нескореного… В. Стус», літературно-музичні композиції «Живе слово Лесі Українки», «Україно, ти в моєму серці»; історико – географічна онлайн експедиція «Історія міст України», перегляд презентацій та написання міні – творів есе «Україна – історична, «Україна поетична», «Україна театральна», «Евріка українською», «Мальовнича Україна», відзначення днів театру, українського кіно, науки. Книжкова виставка «Герої народу в творах літератури України», змагання – конкурс «Ігри народів світу», брейн – ринг «У магазині «ти» і «ви»», «Наш дім – наше селище – наш світ», конкурс національних видів мистецтва» дискусія «Ти живеш серед людей», «Як ви розумієте поняття свобода та відповідальність», шоу – програма «З добрим серцем, з щирою пам'яттю», Свято вдячності, Пізнавальна програма «Доброта доброзичливість», «Правила народного етикету», конкурс – вікторина «Нехай добрим буде ваш розум, а серце – розумним».

На етапі поведінково-професійному «Культура міжнаціонального спілкування як складник культури професійного спілкування» – студент усвідомлює цінність культури міжнаціонального спілкування в узаєминах із пацієнтами. На цьому етапі іноземні студенти розробляли алгоритм професійного спілкування, ураховуючи те, що обидві сторони – представники різних національностей. Під час спілкування увага зосереджується на мовних прийомах, які можуть бути використані під час налагодження контакту майбутнього лікаря й пацієнта, на початковому консультуванні, зборі інформації, під час обстеження, прийомах пояснення та планування, завершення консультування (Г. Краєвська). Під час консультування майбутні фахівці акцентують увагу на виявленні таких якостей особистості, як тактовність, ввічливість, товариськість, емпатійність, толерантність тощо. Іноземні студенти є учасниками міжкультурного проєкту «Лікар не має кордонів», наукового проєкту «М.І. Пирогов: Його життя та науково-суспільна діяльність»: М.І. Пирогов і сучасна медицина, Духовний шлях М.І. Пирогова, Світова повага до М. І. Пирогова», де учасники різних національностей працювали разом, обговорювали спільні цілі, виконували завдання та реалізовували їх; Культурний фестиваль «Скарби розмаїття культур» – представники різних культур демонстрували свої традиції, музику танці, національні страви; участь у роботі книжкового клубу з теми «Пізнання культур – шлях до духовного збагачення особистості». Значний інтерес в іноземних студентів викликала етнографічна екскурсія в музей «Просто неба: 15 найкращих скансенів України». Іноземні студенти стали активними учасниками волонтерського проєкту «Не будь байдужим», що спрямований на допомогу різним етнічним групам і сприяв розвитку почуття солідарності. Вони долучилися до зустрічі в поетичному кафе «Україна – ти правда і сила», взяли участь в розробці проєкту, присвяченому боротьбі з расизмом, дебатах «націоналізм і патріотизм», годині спілкування «Обряди, звичаї та храми». Практикується показ фільмів про різні культури та подальше їх обговорення. Проведення цих форм виховної роботи уможливило засвоєння досягнень української і світової культур, розуміння та поваги до націй, релігій, культур, мов, міжкультурної, соціальної взаємодії. Методи виховання: створення виховних ситуацій, драматизація, контролю, самоконтролю, самооцінки спілкування, діяльності та поведінки: спостереження бесіда, опитування (анкетне, усне), тести, аналіз результатів діяльності студента, самопізнання, самоаналіз, самооцінювання, самоконтроль, саморегуляція. Прийоми виховання: вияв доброти, уваги і піклування, змагання, позитивна вимога, залучення до цікавої діяльності тощо.

Під час експерименту використано індивідуальні, групові і фронтальні форми виховання. Ефективність виховання залежала від врахування педагогом психологічних механізмів розвитку почуттів, потреб, переконань, ціннісних орієнтацій, рис характеру. Результати формувального експерименту засвідчують, що за мотиваційно-ціннісним критерієм до творчого рівня в ЕГ віднесено 8,4 % студентів, у КГ – 0,6 %; відповідно, до реконструктивного рівня віднесено 19,7 % і 9,9 %; помітно зменшився відсоток студентів на репродуктивному рівні. В ЕГ ці показники становлять 35,3 %, в КГ – 41,0 %. За когнітивно-інформаційним критерієм результати наступні: творчий рівень – 14,5% ЕГ, 2,0% КГ; реконструктивний – 16,4 % ЕГ, 10,2%; репродуктивний рівень – 29,2%, ЕГ, 39,2 КГ; початковий рівень – 52,8% ЕГ, 58,1 КГ. За діяльнісно-комунікативним критерієм – творчий рівень 16,4% ЕГ, 3,4% КГ; реконструктивний – 14,7% ЕГ, 11,7% КГ; репродуктивний - 31,2 % ЕГ, 33,6% КГ; початковий – 55,9% ЕГ, 57,6 %КГ. За

емоційно-орієнтувальним критерієм – творчий рівень – 12,3%% ЕГ, 4,3 % КГ, реконструктивний – 12,3 % ЕГ, 4,3 % КГ; репродуктивний –33,2 % ЕГ, 40,7% КГ; початковий – 38,1% ЕГ, 44,6 % КГ. В ЕГ встановлено чітку тенденцію до зменшення показників початкового і репродуктивного рівнів сформованості вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів за всіма критеріями, і значно збільшився відсоток студентів в ЕГ на творчому і реконструктивному рівнях, причому в ЕГ ці показники значно вищі ніж в КГ (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка сформованості вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних закладів вищої освіти

Рівні	Групи	Критерії											
		Мотиваційно-ціннісний			Когнітивно-інформаційний			Діяльнісно-комунікативний			Емоційно-орієнтувальний		
		Результати експерименту на констатувальному (К), формувальному (Ф) етапах, динаміка (Д)											
		К	Ф	Д	К	Ф	Д	К	Ф	Д	К	Ф	Д
Творчий	КГ	0	0,6	0,6	0,5	2,0	1,5	1,6	3,4	1,8	2,2	4,3	2,1
	ЕГ	0	8,4	8,4	0,7	14,5	13,8	1,5	16,4	14,9	3,2	12,3	9,1
Реконструктивний	КГ	8,0	9,9	1,9	8,2	10,2	2,0	9,9	11,7	1,8	10,3	10,4	0,1
	ЕГ	8,6	19,7	11,1	10,2	16,4	6,2	7,3	14,7	7,4	12,9	16,4	3,5
Репродуктивний	КГ	45,4	48,5	3,1	33,7	39,2	5,5	30,9	33,6	2,7	36,4	40,7	4,3
	ЕГ	42,1	36,6	-5,5	36,3	29,0	-7,3	35,3	31,2	-4,1	38,4	33,2	-5,2
Початковий	КГ	46,6	41,0	-5,6	58,1	48,6	-9,5	57,6	51,3	-6,3	51,1	44,6	-6,5
	ЕГ	49,3	35,3	-14	52,8	40,1	-12,7	55,9	37,7	18,2	45,5	38,1	-7,4

Позитивна динаміка сформованості вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних ЗВО спостерігається за кожним із критеріїв. Перехід студентів з одного рівня на інший в ЕГ здійснювався значно інтенсивніше. Методами математичної статистики підтверджено вірогідність отриманих результатів, зокрема методом кутового перетворення Фішера. Для обробки використано програму Statistica 5:0. Отже, мета дослідження – досягнута, завдання – виконано, гіпотезу – підтверджено.

ВИСНОВКИ

1. Теоретично обґрунтовано зміст і структуру феномена «культура міжнаціонального спілкування» іноземних студентів. Конкретизовано поняття «культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів» як якісного інтегративного показника вихованості особистості, що проявляється у взаємодії з представниками різних національних, етнічних спільнот на основі глибокого розуміння особливостей культур народів світу, шанобливого, толерантного ставлення до системи цінностей власної та інших національних культур, ведення конструктивного діалогу з гуманістичних позицій, що позитивно впливає на регулювання взаємин у полікультурному освітньому просторі медичних ЗВО. З огляду на це, «сформованість вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів» потрактовуємо як якісну характеристику міжособистісних взаємин, яка відображає рівень дотримання загальнолюдських моральних принципів, толерантності і взаємоповаги, знання і розуміння національних відмінностей, уміння адаптуватися до нових умов комунікації з представниками різних національностей. З'ясовано змістові та структурні ознаки феномена «культура міжнаціонального спілкування», що характеризує особистість в ракурсі одного з її виявів на основі аналізу філософських,

соціально-психологічних, педагогічних наукових джерел та контенту інтернету. Витоками його сутності є такі поняття як культура, спілкування, міжнаціональне спілкування. Культура як якісна характеристика діяльності, якісний показник стосунків і самої особистості, здійснює свою благородну місію, інтегруючи й акумулюючи ціннісні результати такого соціального утворення, як спілкування.

2. Розкрито особливості формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО, до яких віднесено: процес адаптації до соціокультурного і мовного простору (ознайомлення з історією, культурою, традиціями, цінностями українського народу, вивчення норм поведінки, розвиток навичок міжнаціональної комунікації); міжособистісне спілкування (розвиток умінь налагоджувати контакти з представниками різних національностей, вирішувати конфліктні ситуації, що виникають на ґрунті міжнаціональних взаємин, виховання толерантності); позааудиторна виховна робота (залучення студентів до культурних заходів, фестивалів, виставок, обмін досвідом з представниками різних національностей серед студентської спільноти, участь у волонтерських рухах, що підтримують міжнаціональний діалог); використання виховного потенціалу навчальних дисциплін у формуванні культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів (збагачення змісту програм навчальних дисциплін; створення умов для спілкування та співпраці з одногрупниками різних національностей, використання інтерактивних методів виховання, що сприяють формуванню культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів); психолого-педагогічний супровід (створення сприятливої атмосфери для формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів, допомога їм у вирішенні проблем адаптації до умов спілкування та співпраці студентів різних національностей; підтримка ініціативи студентів, спрямовані на зміцнення міжкультурного діалогу).

3. Розроблено методику формування вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних ЗВО, яка передбачала взаємообумовлені етапи: адаптаційний – «Культура спілкування»; мотиваційний – «Культура міжнаціональних узаємин»; поведінково-професійний – «Культура міжнаціонального спілкування як складник культури професійного спілкування». Поетапність методики забезпечила системність, послідовність, наступність, комплексність, інтегративність, що уможливило формування складників культури міжнаціонального спілкування, здатної визнавати різноманітність культур, взаємодіяти з ними на засадах поваги, миролюбності, доброзичливості, толерантності тощо.

4. Визначено критерії, показники сформованості вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних ЗВО на основі структурно-функціонального аналізу досліджуваного феномену. Критеріями сформованості вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів є такі складники: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-комунікативний, емоційно-орієнтувальний. Змістові характеристики міжнаціонального спілкування уможливили розробку показників до кожного критерію. Використано комплекс методів діагностики для вивчення стану досліджуваного явища та виокремлено 4 рівні сформованості вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів: високий, достатній, середній, початковий.

4. У процесі дослідження обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов, що забезпечили результативність формування виховності культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних ЗВО: спрямування особистості студента на позитивне моделювання культури спілкування; забезпечення освітнього простору культури міжнаціонального спілкування на основі полікультурного діалогу; використання в освітньому просторі медичних ЗВО виховних ситуацій міжнаціонального змісту, які актуальні для формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів; інтеграції навчальної та позанавчальної виховної роботи з іноземними здобувачами вищої освіти

Розроблено модель формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних закладів вищої освіти для чіткого, цілісного бачення цього процесу. Модель виступає як культуротворча парадигма і передбачає певну систему виховання на перетині культур з цільовим, теоретичним, процесуально-змістовим, рефлексивно-результативним складниками, відтворює спрямованість кожного з них на інноваційність змісту, форм, методів, засобів виховання, що забезпечить результат – позитивну динаміку сформованості вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних закладів вищої освіти.

Результати дослідно-експериментальної роботи засвідчують, що в ЕГ після проведення формувального етапу експерименту творчий рівень сформованості студентів за мотиваційно-ціннісним критерієм зріс порівняно з констатувальним етапом на 8,4 % ЕГ, 0,6% КГ, відповідно, реконструктивний – на 11,1% ЕГ, 1, 9% КГ, репродуктивний – 5,5% ЕГ, 3,1% КГ початковий зменшився на 14,0 % ЕГ, 5,6% КГ. Експериментальна перевірка педагогічних умов формування культури міжнаціонального спілкування, їх впровадження в практику освітнього процесу медичних ЗВО довели їхню ефективність та дієвість. До напрямів подальших досліджень можна віднести такі: формування толерантності у майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки, підготовка іноземних студентів до профілактики проявів інтолерантної поведінки.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографії

1. **Полянська К. С.**, Хамська Н. Б., Копитко Б. О., Матіюк Д. В. Проблема формування позитивної Я-концепції в учнів підліткового віку в умовах євроінтеграції. *Інтеграція в європейський освітній простір: діалог зі стейкхолдерами: колективна монографія*. Вінниця: ТОВ «Друк», 2022. С. 332– 356.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. **Полянська К. С.**, Хамська Н. Б. Особливості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів у медичних закладах вищої освіти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вип. 71, 2022. Вінниця. С. 86 – 91.

3. **Полянська К. С.**, Хамська Н. Б., Матіюк Д. В. Інноваційні ідеї розвитку неперервної освіти німецькомовних країн Європи. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* 2023. Вип. 73, С. 90 – 96.

4. **Полянська К. С.**, Хамська Н. Б., Ковальчук Ю. О. Патріотичне виховання студентської молоді в умовах воєнного стану. *Наукові записки Вінницького державного*

педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2023. Вип. 75, С. 56 – 63.

5. **Полянська К. С.**, Хамська Н. Б., Киналь А. Ю. Практико-зорієнтований підхід у формуванні загальнопедагогічної компетентності майбутніх учителів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка*, 2023. Вип. 21. С. 290 – 301.

6. Полянська К. С. Роль позааудиторної роботи іноземних студентів у формуванні культури міжнаціонального спілкування. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка*, 2024. Вип. 215. С. 239– 245.

7. Полянська К .С. Хамська Н. Б. Формування культури міжнаціонального спілкування в іноземних студентів медичних закладів вищої освіти на основі діалогу. *Вісник науки і освіти*. Серія Педагогіка. №9 (27). С. 1000-1013.

Статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях і виданнях, віднесених до міжнародних наукометричних баз даних

8. **Polyanska C.**, Liubarets V., Litvinova T., Khamska N., Malikova S., Psychological peculiarities of the personality assertiveness development (Психологічні особливості розвитку асертивності особистості) *AdAlta: journal of interdisciplinary research.* 2022. № 31. pp 58-62. (Web of Science).

9. **Polyanska C.**, Antsibor A., Khamska N., Matiiuk D., Hutsol L. From outsiderhood to successfulness: development issues (teachers' community point of view) (Від аутсайдерства до успішності: проблематика розвитку) (точка зору вчительської спільноти). *Ad Alta: journal of interdisciplinary research.* 2023. №13. pp.110 - 114. (Web of Science).).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

10. **Полянська К. С.** Формування міжнаціональної культури спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних закладів вищої освіти як педагогічна проблема. *Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя»*. 28 – 29.11.2019, Вінниця. С. 173 – 176.

11. **Полянська К. С.**, Хамська Н.Б., Уманська Ю.В., Черіпко С. І. Мова в контексті комунікативної взаємодії у віртуальному просторі. *Матеріали І міжнародної науково-практичної конференції «Science Innovations and Education: problems and prospects proceeding»*, 18 – 20.08.2021, Токіо, Японія. С. 538 – 544.

12. **Полянська К. С.** Невербальні засоби комунікації. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції Актуальні проблеми, пріоритетні напрямки та стратегії розвитку України*, 13.10.2021, Київ. С. 224 – 228.

13. **Полянська К.** Сутність і значення риторики в етичному діловому спілкуванні. *International Scientific and Practical Conference «Socially Competent Corporate Governance in Behavioral Economics»*, Міжнародна науково-практична конференція «Соціально компетентне корпоративне управління в поведінковій економіці», 24-25.11.2021. Podhájska. (Подгайська). С. 130 – 131.

14. **Полянська К. С.**, Хамська Н. Б., Черіпко С. І., Уманська Ю. В. Мова як важливий чинник соціокультурної ідентичності нації та особистості. *Матеріали IV*

Міжнародної науково-практичної конференції «Modern research in world science», Педагогічні науки. 10 - 12. 07. 2022, Львів. С. 627 – 633.

15. **Полянська К. С.**, Хамська Н. Б., Уманська Ю. В. Формування комунікативного середовища для українців під час війни на мовній основі. *The 4 th International scientific and practical conference: Scientific research in the modern world*. (4-а Міжнародна науково-практична конференція: Наукові дослідження в сучасному світі). 9-11.02.2023. Торонто, Канада. С. 489 – 495.

16. **Полянська К. С.**, Рисинець Т.П. Міжнародні ініціативи підвищення кваліфікації науково-педагогічного складу закладів вищої освіти. *Матеріали IV всеукраїнська науково-практичної конференція* «*Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах»,* 16-17.11.2023. Вінниця. С. 158 – 162.

17. **Полянська К. С.** Стажування – як важливий етап підготовки викладача вищої медичної школи у надзвичайних умовах. *Тези доповідей II навчально-методичної конференції «Актуальні проблеми якісної підготовки медичних кадрів у надзвичайних умовах»*. 7.02.2024. м. Вінниця. С. 192 – 193.

18. **Полянська К. С.** Психологія здоров’я у навчальному процесі медичних закладів вищої освіти. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Психологічне здоров'я особистості в контексті процесів глобалізації: методологія дослідження, реалії та перспективи»*, 29.03.2024, Вінниця. / за наук. ред. І. В. Данилюка, Г. К. Юрчинської, Н. І. Погорільської, Б. Б. Іваненко. С. 161-163.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

19. **Полянська К. С.** Етика ділового спілкування у майбутній професійній діяльності (рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)): навчально-методичний посібник: Вінниця, 2016. 50с.

20. **Полянська К. С.** Культура міжнаціонального спілкування іноземних студентів: філософські, культурологічні, соціально-педагогічні аспекти: *Педагогічний пошук: Збірник наукових праць студентів і молодих вчених Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. Вип. 7. С. 99 – 104.

21. **Полянська К. С.** Педагогічні основи комунікативної методики навчання студентів вищих навчальних закладів: навчально-методичний посібник. Вінниця, 2017. 50 с.

22. **Полянська К. С.** Міжнаціональна толерантність як соціальне, психологічне та педагогічне явище: *Педагогічний пошук: Збірник наукових праць студентів і молодих вчених Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. Вип. 8. С. 84 – 88.

23. **Полянська К. С.** Наукові засади формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних закладів вищої освіти. *Педагогічний пошук: Збірник наукових праць студентів і молодих вчених Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2021. Вип. 12. С. 128-132.

24. **Полянська К. С.**, Хамська Н. Б., Артеменко А. І., Дмитренко О. П., Уманська Ю.В., Черіпко С. І. Мова як інструмент міжкультурної комунікації в умовах сьогодення. *Polish science journal*. 2021. Issue 7(40). pp. 107–114.

25. **Полянська К. С.**, Хамська Н. Б., Уманська Ю. В. Формування комунікативної компетентності особистості засобами мови. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2021. № 27. С. 96-103.

АНОТАЦІЇ

Полянська К.С. Формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних закладів вищої освіти. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Київ. 2025.

У дисертації досліджено проблему формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних закладів вищої освіти. На основі аналізу філософських, соціально-психологічних, педагогічних наукових джерел та контенту інтернету з'ясовано сутнісні ознаки феномена культура національного спілкування, що характеризує особистість. Культуру міжнаціонального спілкування розглянуто як якісний інтегративний показник вихованості людини, що проявляється у взаємодії з представниками різних національних, етнічних спільнот і позитивно впливає на регулювання взаємин у полікультурному середовищі.

Визначено критерії, показники сформованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних закладів вищої освіти на основі структурно-функціонального аналізу досліджуваного феномену. Розроблено модель формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних закладів вищої освіти для чіткого, цілісного бачення цього процесу. Визначено й обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують результативність формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних закладів вищої освіти: спрямування особистості студента на позитивне моделювання культури спілкування; забезпечення освітнього простору культури міжнаціонального спілкування на основі полікультурного діалогу; використання в освітньому просторі медичних ЗВО виховних ситуацій міжнаціонального змісту, які актуальні для формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів; інтеграції навчальної та позанавчальної виховної роботи з іноземними здобувачами вищої освіти. Розроблено методику формування вихованості культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів, яка передбачала взаємообумовлені етапи: адаптаційний – «Культура спілкування»; мотиваційний – «Культура міжнаціональних узаємин»; поведінково-професійний – «Культура міжнаціонального спілкування як складник культури професійного спілкування». Представлено результати дослідно-експериментальної роботи. Перевірка педагогічних умов формування культури міжнаціонального спілкування, їх впровадження в практику освітнього простору медичних закладів вищої освіти довели їхню ефективність та дієвість.

Ключові слова: культура міжнаціонального спілкування, освітній простір медичних закладів, іноземні студенти, педагогічні умови, модель формування культури, методика формування вихованості.

ABSTRACT

Polyanska C.S. Formation of the culture of international communication of foreign students in the educational space of medical higher education establishments.

Dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.07 - Theory and Methods of Education - Drahomanov Ukrainian State University, Kyiv. 2025.

The dissertation investigates the problem of forming a culture of international communication of foreign students in the educational space of medical higher education establishments.

On the basis of the analysis of philosophical, socio-psychological, pedagogical scientific sources and the Internet content, the essential features of the phenomenon of culture of national communication, which characterises a personality, have been clarified. The culture of international communication is considered as a qualitative integrative indicator of human education, which manifests itself in interaction with representatives of different national and ethnic communities and has a positive impact on the regulation of relations in a multicultural environment.

The criteria and indicators of the formation of the culture of international communication of foreign students of medical higher education establishments are determined on the basis of the structural and functional analysis of the studied phenomenon. The model of formation of the culture of international communication of foreign students in the educational space of medical higher education establishments is developed for a clear, holistic vision of this process. The pedagogical conditions that ensure the effectiveness of the formation of a culture of international communication of foreign students of medical higher education establishment have been defined and substantiated: directing the student's personality to positive modelling of the culture of communication; providing an educational space for the culture of international communication based on multicultural dialogue; using educational situations of international content in the educational space of medical higher education establishments, which are relevant for the formation of a culture of international communication of foreign students.

A methodology for the formation of the culture of international communication of foreign students has been developed in the dissertation. It includes the following interconnected stages: adaptative - ‘Culture of communication’; motivational - ‘Culture of international relations’; behavioural and professional - ‘Culture of international communication as a component of the culture of professional communication’. The results of the experimental work have been presented. The verification of pedagogical conditions for the formation of a culture of international communication, their implementation in the practice of the educational space of medical higher education establishments have proved their effectiveness and efficiency.

Key words: culture of multinational communication, educational space of medical establishments, international students, pedagogical conditions, model of culture formation, methodology for the formation of good manner.

Підписано до друку 19.02.2025 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 012
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова.
01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК 7896 від 25.07.2023.
(044) 239-30-26.